

OPACTWA CYSTERSKIE W OLIWIE I PELPLINIE

J ó z e f Ś l i w i ń s k i, *Cystersi z Oliwy i Pelplina w świetle korespondencji z I połowy XV wieku (do 1459 r.)* (Wybór listów z archiwum w Berlinie–Dahlem), Olsztyn 1998, „Olsztyńskie Miscellanea Historyczne” z. 2 s. 52 mapy (5); *Zakon Krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina. Niepublikowane źródła z pierwszej połowy XV w. (korespondencja)*, opr. **J ó z e f Ś l i w i ń s k i**, Warszawa 1999, „Nowe Miscellanea Historyczne” t. 4, seria Pomorze, z. 1 s. 47 mapy (17), rys. , indeks

Problematyka badań opactw cysterskich Pomorza od dłuższego czasu znajduje się w kręgu zainteresowań badawczych przede wszystkim dwóch ośrodków nauki historycznej, a mianowicie Torunia i Gdańsk. Daliśmy tego przykłady w naszych publikacjach z dziedziny historii historiografii, szczególnie w ostatniej wypowiedzi na sesji cysterskiej poświęconej 750-leciu opactwa w Byszewie (Koronowie).

Od niedawna do badań cystersów pomorskich (głównie opactwa w Oliwie i Pelplinie) włączył się także olsztyński badacz Józef Śliwiński. Swoje cysterskie zainteresowania objawił początkowo w pracy: *Polityka gospodarcza zakonu krzyżackiego w Prusach wobec cystersów w pierwszej poł. XIV w. (zarys problemu)*¹ oraz w recenzji książki Heinza Lingenerga pt. *Die Anfänge des Klosters Oliva und die*

¹ J. Śliwiński, *Polityka gospodarcza zakonu krzyżackiego w Prusach wobec cystersów w pierwszej poł. XIV w. (zarys problemu)*, Olsztyn 1984.

*Entstehung der deutschen Stadt Danzig*². Ostatnio także opublikował przyczynek źródłowy do dziejów Oliwy z XV w.³

J. Śliwiński, pozostając w kręgu zainteresowań dziejami szarych mnichów okresu XV stulecia, wydał ostatnio dwie książeczki. Pierwszą z 1998 r., jest praca: *Cystersi z Oliwy i Pelplina w świetle korespondencji z I połowy XV wieku (do 1459 r.) (Wybór listów z archiwum w Berlinie–Dahlem)*; drugą zaś: *Zakon krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina. Niepublikowane źródła z pierwszej połowy XV w. (korespondencja)*.

Prezentowane prace niewiele się między sobą różnią. Podstawową różnicę stanowi prezentowany w nich materiał źródłowy, przedmowy, w starszej autorstwa Zdzisława Taźbierskiego (1998 s. 6), w drugiej zaś Mariana Kallasa (1999 s. 6) oraz materiał ilustracyjny. Najistotniejszy, jak się wydaje, *Wstęp* w obu książeczkach jest w zasadzie ten sam. Mamy tam bowiem jedynie drobne zmiany stylistyczne (1998 s. 9; 1999 s. 9), czy różne określenie celów opracowań. W pracy: *Cystersi z Oliwy i Pelplina* czytamy: *Podstawowym celem niniejszego wydawnictwa jest udostępnienie historykom i studentom jako pomoc dydaktyczną, treści wybranych 10 listów w formie reprodukcji ze scharakteryzowanego zbioru korespondencji krzyżackiej* (1998 s. 10); zaś w pracy: *Zakon Krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina* napisano: *Podstawowym celem niniejszego wydawnictwa jest udostępnienie badaczom (historykom, archiwistom) treści wybranych listów ze scharakteryzowanego zbioru korespondencji krzyżackiej* (1999 s. 7). Od tych miejsc oba wstępy są identyczne niemal do końca. Do nowszej pracy J. Śliwiński dodał jedynie punkt 2 zatytułowany: *Problematyka i język prezentowanych listów* (1999 s. 23–25) oraz punkt 3: *Metoda wydawnicza* (1999 s. 25–27). Nie znajdziemy tu także trzech ostatnich akapitów kończących *Wstęp* starszego opracowania oraz dwóch przypisów: (43–44), zob. 1998 s. 28.

Zamierzeniem Autora w pierwszej z wymienionych prac było opublikowanie dziesięciu listów z pierwszej połowy XV w. znajdujących się w Tajnym Archiwum Państwowym Pruskich Dóbr Kultury — Ge-

² T e n ż e, rec.: H. L i n g e n b e r g, *Die Anfänge des Klosters Oliva*, „Archeion” t. 78: 1984 s. 352–355.

³ T e n ż e, *Przyczynki źródłowe do dziejów klasztoru w Oliwie w XV wieku*, Olsztyn 1998 (Olsztyńskie Miscellanea Historyczne. Prace źródłowe, z. 1, red. T e g o Ź), passim.

heimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin–Dahlem (1998 s. 9), w drugim zaś opracowanie dalszych źródeł dotyczących tej problematyki (1999 s. 23). Prezentowane przez historyka źródła wchodzi w skład zespołu Ordensbriefarchiv (OBA). Z wymienionego zespołu interesowała historyka jedynie korespondencja wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego, komturów i biskupów pruskich do opactw Oliwy i Pelplina oraz cystersów wymienionych konwentów do władz krzyżackich (1998 s. 10; 1999 s. 7).

Należy w tym miejscu podkreślić, iż podjęta przez olsztyńskiego historyka inicjatywa wydania materiałów źródłowych do dziejów cystersów pomorskich jest niezwykle cenna. W ostatnim bowiem czasie niewielu badaczy wydaje źródła do dziejów Oliwy i Pelplina. Dla interesującej J. Śliwińskiego problematyki doczekaliśmy się ostatnio jednej publikacji Klemensa Bruskiego i Wiesława Długokęckiego dotyczącej konwentu pelplińskiego. Jest nią wydanie dwóch dokumentów krzyżackich dla opactwa z lat 1314–1315⁴. Zdecydowanie korzystniej wyglądają badania źródłoznawcze, co wyczerpująco omówiliśmy ostatnio w innych miejscach⁵.

We *Wstępie* do obu opracowań badacz podkreślił, iż wskazówek do poszukiwań w OBA dało mu dzieło E. Joachima i W. Hubatscha⁶. Zaznaczył również, że listy z tego działu archiwum w Berlinie–Dahlem, dotyczące stosunków cystersko–krzyżackich, nie były szerzej wykorzystywane, szczególnie w badaniach polskich historyków (1998 s. 10; 1999 s. 7–8).

J. Śliwiński szczegółowo i precyzyjnie zestawiał dotychczasowe wydawnictwa źródłowe, nie dokonując jednak ich omówienia oraz podkreślenia znaczenia tych wydawnictw dla badań stosunków cyster-

⁴ K. B r u s k i, W. D ł u g o k ę c k i, *Dwa dokumenty krzyżackie dla klasztoru cystersów w Pelplinie z lat 1314–1315*, w: *Ludzie, władza, posiadłości* (dalej cyt. *Ludzie*), red. J. P o w i e r s k i, B. Ś l i w i ń s k i, „Gdańskie studia z dziejów średniowiecza” Gdańsk 1994 nr 1 s. 245–256.

⁵ D. A. D e k a ń s k i, *Z najnowszych badań nad męskimi organizacjami zakonnymi Pomorza Gdańskiego okresu średniowiecza*, w: *Polska, Prusy, Ruś. Rozprawy ofiarowane prof. zw. dr. hab. Janowi Powierskiemu w trzydziestolecie pracy naukowej*, red. B. Ś l i w i ń s k i, Gdańsk 1995 („Gdańskie studia...” nr 2) s. 37–45, szczególnie s. 38–41; T e n ż e, *Toruń i Gdańsk — ośrodki badań nad cystersami Pomorza Gdańskiego i Kujaw w okresie średniowiecza* (w druku).

⁶ *Regesta historico-diplomatica Ordinis s. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, hrsg. von E. J o a c h i m, W. H u b a t s c h, *Register zu Pars I und Pars II*, Göttingen 1965.

sko-krzyżackich (1998 s. 11–12; 1999 s. 8–9). Brak dokładniejszego omówienia źródeł jest jednym z mankamentów tej części prac olsztyńskiego historyka. Takiej próby oceny należało oczekiwać, zwłaszcza że nie doczekaliśmy się wydania drukiem wypowiedzi gdańskich badaczy Jana Powierskiego i Błażeja Śliwińskiego o pomorskich kodeksach dyplomatycznych⁷. Gdybyśmy się doczekali takowej oceny, nie szukalibyśmy jej w pracach olsztyńskiego historyka. Odnosi się wrażenie, iż J. Śliwiński nie zna także publikacji Stefana Kwiatkowskiego: *Źródła do dziejów zakonu niemieckiego w Prusach, Rzeszy i Inflantach*, w której możemy znaleźć wiele cennych uwag dotyczących materiału źródłowego dla Pomorza i Prus w XIII–XVI w.⁸

W dalszej części obu książek J. Śliwiński omawia dokładnie stan badań nad dziejami opactw cysterskich (1998 s. 13–18; 1999 s. 9–14). Słusznie podkreśla, iż dla okresu 1308–1466 jest *wiele nie opracowanych jeszcze zagadnień*, i dalej, że *Literatura poświęcona omawianym tu kwestiom [...] jest już wprawdzie dość obszerna, ale głównie koncentruje się na początkach i rozwoju klasztorów cysterskich na Pomorzu Gdańskim od XII do XIV wieku. W dużo mniejszym zaś stopniu zajęto się problematyką cysterską w Prusach Krzyżackich, obejmującą drugą połowę XIV, a szczególnie pierwszą połowę XV stulecia* (1998 s. 12–13; 1999 s. 9). Tak jest w istocie i swoisty postulat intensyfikacji badań zgłaszaliśmy już w jednej z naszych wcześniejszych publikacji, podobnie zresztą jak postulował to Klemens Bruski pisząc, że *interesujące mogłoby być bliższe przebadanie wzajemnych kontaktów omawianych opactw* [Oliwa, Pelplin, Byszewo (Koronowo) — przyp. D. A. D.] *oraz ich stosunku do zakonu krzyżackiego*. Autor zna zagadnienie, gdyż pisze o tym w swoich opracowaniach⁹. Należy zgodzić się z J. Śliwińskim, kiedy zauważa, że swoistym wyjątkiem w badaniach opactw pomorskich z okresu XIV–XV w. mogą

⁷ M. Biskup, *Wstęp*, w: *Stan badań i potrzeby edycji źródłowych dla historii Pomorza i innych krajów południowej strefy bałtyckiej*, Toruń 1995 s. 8; zob. też omówienie konferencji przez M. Niedzielską, *Konferencja w Toruniu o edycji źródeł dla historii Pomorza i południowej strefy Bałtyku*, ZH t. 60: 1995 z. 4 s. 183–186.

⁸ s. Kwiatkowski, *Źródła do dziejów zakonu niemieckiego w Prusach, Rzeszy i Inflantach*, w: *Stan badań*, s. 9–29 (tam dalsza literatura przedmiotu).

⁹ Zob. D. A. Dekanski, *Z najnowszych badań*, s. 45; K. Bruski, *Opactwa cystersów w Oliwie, Pelplinie i Byszewie. Ich rola w dziejach Pomorza*, „Studia Pelplińskie” t. 18: 1987 s. 19.

być opracowania Franciszka Sikory¹⁰, K. Bruskiego i W. Długokęckiego¹¹, Maksymiliana Grzegorza¹², Piotra Olińskiego¹³, czy piszącego te słowa¹⁴. W przypadku omawiania naszego wkładu w poznanie dziejów Oliwy XIV stulecia należało rozważyć zamieszczenie jeszcze innych publikacji, by wymienić jedynie, ważny jak się zdaje dla obrazu stosunków cystersko-krzyżackich przełomu XIII/XIV w., nasz artykuł: *Opat oliwski Rudiger — z dziejów służby publicznej opata na tle historii opactwa przełomu XIII i XIV wieku*¹⁵. Dodać tu należy również prace poświęcone stosunkowi struktur zakonnych do procesów polsko-krzyżackich¹⁶, chociaż problematyka interesująca Autora jest w nich jedynie na marginesie rozważań. Omawiając wykorzystaną przez Śliwińskiego literaturę przedmiotu można by wskazać także na dalsze jej braki. Nie czynimy tego jednak wychodząc z założenia, że wybór literatury przedmiotu to sprawa Autora i — jest w pewnym stopniu zawsze wyborem subiektywnym.

¹⁰ F. Sikora, *Z dziejów klasztoru oliwskiego w XII–XV wieku*, ZH t. 42: 1977 z. 4 s. 95–129; Tenże, *Jeszcze raz w sprawie pracy o opactwie oliwskim w XII–XV wieku*, tamże, t. 47: 1982 z. 1 s. 117–122.

¹¹ K. Bruski, W. Długokęcki, *Dwa dokumenty*, s. 245–256; K. Bruski, W. Długokęcki, *Kopiarz dokumentów klasztoru cystersów w Pelplinie z lat 1418–1421*, NP t. 83: 1994 s. 295–302.

¹² M. Grzegorz, *Pomorze Gdańskie pod rządami zakonu krzyżackiego w latach 1308–1466*, Bydgoszcz 1997 s. 177–193.

¹³ P. Oliński, *Cysterskie nekrologi na Pomorzu Gdańskim od XIII do XVII wieku*, Toruń 1997, zwłaszcza s. 53–54, 209–211.

¹⁴ Zob. D. A. Dekanski, *Z dziejów opactwa cysterskiego w Oliwie ze szczególnym uwzględnieniem problematyki zmian majątkowych w latach 1308–1342*, w: *Ludzie*, s. 25–52.

¹⁵ Tenże, *Opat oliwski Rudiger — z dziejów służby publicznej opata na tle historii opactwa przełomu XIII i XIV wieku*, w: *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4–6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego* (dalej cyt. *Klasztor*), red. A. Póbożny — Lenartowicz, M. Derwich, Opole 1995 s. 449–465.

¹⁶ Z nowszej literatury zob. W. Sieradzian, *Świadomość historyczna świadków w procesach polsko-krzyżackich w XIV i XV wieku*, Toruń 1993; D. A. Dekanski, *Postawa dominikanów polskich w latach 1310–1339 wobec kwestii zajęcia przez Krzyżaków Pomorza Gdańskiego*, „Rocznik Gdański” t. 52: 1992 (druk: 1993) z. 1–2 s. 21–33; J. Bierniak, *Udział duchowieństwa zakonnego w procesie warszawsko-uniejowskim w 1339 roku*, w: *Klasztor*, s. 467–490. W wymienionych pracach dalsza literatura przedmiotu.

Następnie J. Śliwiński prezentuje *Relacje cystersko-krzyżackie (w zarysie)* (1998 s. 18–28; 1999 s. 14–23). Podjął próbę analizy okresu XII–XV w., chociaż należało się spodziewać, iż zajmie się głównie dziejami po 1308 r., ze szczególnym akcentem na pierwszą połowę XV stulecia. Temu jednak okresowi Autor poświęcił jedynie kilka stron, nie przeprowadzając pogłębionej analizy (1998 s. 21, 23, 25–27; 1999 s. 17–18, 19, 21–22). Poważnym mankamentem tej części opracowań jest także opisywanie stosunków cystersko-krzyżackich jedynie w oparciu o ustalenia literatury przedmiotu, bez odsyłania czytelnika do stosownych źródeł, których Autor nie cytuje. O ile jednak przedstawianie wzajemnych relacji szarych mnichów i zakonu krzyżackiego dla XIV w. można było oprzeć jedynie na ustaleniach literatury, traktując tę część jako swoisty wstęp do głównych rozważań, o tyle pierwszej połowie XV w. należało poświęcić więcej miejsca, dokonać analizy materiału źródłowego i uwzględnić także nowe źródła prezentowane w obu opracowaniach. Takiej jednak analizy w pracach Śliwińskiego brakuje.

Do części wstępnej pracy: *Zakon Krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina* olsztyński historyk dodał fragment, który zatytułował: *Metoda wydawnicza* (1999 s. 25–27). Napisał w nim, że *Podzielono [...] publikację na części, uszeregowane w pewne problemy. Część pierwsza [...] zawiera listy z wieku XV dotyczące Oliwy od początkowych lat tego stulecia, a Pelplin — z jednym wyjątkiem, pierwszego etapu wojny trzynastoletniej. Część kolejna (w przygotowaniu) obejmie listy, związane tylko z Oliwą* (1999 s. 25–26). Dalej poinformował, iż materiał źródłowy *zredagowano uwzględniając zalecenia zawarte w instrukcji wydawniczej Adama Wolfa*¹⁷, *aczkolwiek z pewnymi modyfikacjami* (1999 s. 26). Słusznie, naszym zdaniem, historyk w owych modyfikacjach skorzystał z rozwiązań zawartych w pracach Andrzeja Radziwińskiego i Jana Tandeckiego¹⁸.

Przejdźmy obecnie do omówienia zamieszczonych w pracach źródeł. W książeczce: *Cystersi z Oliwy i Pelplina* Autor przedstawił dzie-

¹⁷ A. W o l f f, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „Studia Źródłoznawcze” t. 1: 1957 s. 155–184.

¹⁸ A. R a d z i m i ń s k i, J. T a n d e c k i, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. 1 (1251–1454), Toruń 1994; t. 2 (1454–1510). *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej z Archiwum Państwowego w Toruniu*, Warszawa 1998.

się reprodukcji źródeł z pierwszej połowy XV w., sześć dotyczących opactwa oliwskiego (nr 1–6) oraz cztery konwentu pelplińskiego (nr 7–10). Jako dodatek źródłowy załączone zostały także dwa nie drukowane dotąd listy (reprodukcje oraz wydane krytycznie). Jeden z listów z 3 września 1409 r., wystawiony w Gdańsku, mówi o tym, że *Mikołaj*, [przeor kartuski], *informuje kapelana wielkiego mistrza Grzegorza o przebiegu sporu kartuzów z klasztorem cystersów w Oliwie — o łąki i że zgadza się na mediację w tej sprawie doktora z Torunia, który wcześniej rozstrzygnął konflikt pomiędzy tymi klasztorami o dziesięciny*. Drugi list, który należy datować zapewne na 1455 r., został prawdopodobnie wystawiony w Malborku. Z jego treści dowiedzieć się możemy, że *Ludwik von Erlichshausen, wielki mistrz udzielił gęjtu zaciężnym Związku [ze Starogardu Gdańskiego]: Oderskiemu i Tristramowi — w celu ich przybycia z eskortą do klasztoru pelplińskiego*.

W drugiej pracy: *Zakon Krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina* w dodatku zatytułowanym *Listy* (1999 s. 29–41) J. Śliwiński zamieścił w części pierwszej krytycznie wydanych siedem listów z pierwszej połowy XV w. dotyczących opactwa oliwskiego (dok. nr 1–7) (1999 s. 30–36) oraz sześć z tego samego okresu dotyczących Pelplina (dok. nr 8–13) (1999 s. 37–41). W *Dodatku* (1999 s. 42–44) Autor wydał także dwa dalsze dokumenty. Jednym z nich jest *Opis granic posiadłości ziemskich klasztoru oliwskiego* datowany 4 stycznia zapewne 1411 r., a wystawiony prawdopodobnie w Malborku (dok. nr 14). W drugim z 7 grudnia 1430 r., wystawionym w Żarnowcu, *Barbara, przeorysza [tamtejszego klasztoru — przyp. D. A. D.] wraz z całym konwentem, prosi wielkiego mistrza [Pawła von Rusdorf] o potwierdzenie przez Zakon mniszkom kupna wsi Sławoszyno* (dok. nr 15).

Do zamieszczonych wydań źródeł Autor dołączył fotografie dokumentów. *Listy przeważnie dotyczą: 1. Kwestii społeczno-organizacyjnych; 2. związanych ze sprawami gospodarczymi; 3. Odrębną problematykę zawierają teksty, powstałe podczas wojny trzynastoletniej (1454–1466)* (1999 s. 23), o czym Autor informuje w podrozdziale: *Problematyka i język prezentowanych listów* (1999 s. 23–25).

Praca: *Zakon Krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina* posiada indeks nazwisk (1999 s. 45–46), co ułatwia poruszanie się po opracowaniu. Takiego indeksu nie posiada natomiast opracowanie: *Cystersi z Oliwy i Pelplina*.

Niezwykłe cennym jest zamieszczenie w obu pracach map autorstwa D. A. Dekańskiego (według Autora: *Wykaz osad opactwa oliwskiego do 1342 roku*)¹⁹ (1998 s. 15; 1999 s. 12); K. Bruskiego (według Autora: *Posiadłości cystersów oliwskich i pelplińskich nad Dolną Wierzycą w XIV wieku*)²⁰ (1998 s. 22; 1999 s. 18); Jerzego Stankiewicza (według Autora: *Stosunki własnościowe w rejonie ujścia: lewego brzegu Wisły, Wierzycy, Raduni i Redy w XV wieku*)²¹ (1998 s. 24; 1999 s. 20). Pozwalają one zorientować się w stanie posiadłości obu opactw cysterskich, szczególnie oliwskiego. Szkoda, że J. Śliwiński nie sporządził mapy posiadłości konwentów cysterskich dla pierwszej połowy XV w., a temu wszak okresowi poświęcił swoje opracowania.

Do pracy: *Zakon krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina* dołączony został także materiał ilustracyjny przedstawiający *Rekonstrukcj[ę] pierwszego oratorium murowanego klasztoru cystersów z około 1200 r. (Oliwa, katedra)*²² (1999 s. 10) oraz: *Pelplin, kościół pocysterski. Widok nawy głównej w kierunku wschodnim*²³ (1999 s. 15).

Podsumowując należy stwierdzić, iż mimo poczynionych uwag krytycznych otrzymaliśmy prace wartościowe, których wykorzystanie niewątpliwie skieruje na nowe tory przyszłe badania nad dziejami szarych mnichów Pomorza Gdańskiego. Pomoże również wyjaśnić dogłębniej ich stosunki z państwem krzyżackim nad Bałtykiem. Równocześnie wydawnictwa te mogą być pomocne w zrozumieniu wza-

¹⁹ Powinno być: *Mapa osad opactwa oliwskiego do 1342 roku*. Zob. D. A. Dekański, *Z dziejów opactwa cysterskiego w Oliwie ze szczególnym uwzględnieniem problematyki zmian majątkowych w latach 1308–1342*, w: *Ludzie*, mapa. Mapa ta nie znajduje się, jak chce tego J. Śliwiński, na s. 39 naszej pracy a jest wklejką.

²⁰ Powinno być: *Podziały własnościowe ziem nad Dolną Wierzycą koniec XIII–XIV w.* Zob. K. Bruski, *Ziemie nad Dolną Wierzycą od XIII do początku XV wieku*, Gdańsk 1997 s. 69.

²¹ Powinno być: *Mapa ze schematycznie oznaczonym układem posiadłości ziemskich miasta Gdańska, a także posiadłości gdańskich szpitali i klasztorów oraz posiadłości i dzierżaw mieszczan gdańskich — stan z około połowy XVI w.* Zob. J. Stankiewicz, *Rozwój przestrzenny i demograficzny Gdańska pod berłem Jagiellonów*, w: *Historia Gdańska*, t. 2 1454–1655, red. E. Cieślak, Gdańsk 1982 s. 32.

²² A. Zbierski, *Kultura mieszkańców*, w: *tamże*, t. 1 do roku 1454, red. E. Cieślak, Gdańsk 1978 po s. 240.

²³ S. Skibiński, *O przestrzeni i strukturze pocysterskiego kościoła w Pelplinie*, w: *Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1992 s. 270.

jemnych stosunków pomiędzy strukturami zakonnymi na ziemi pomorskiej w XV w.; to ciągle problem otwarty — wyzwanie dla historyków, a zarazem ważny postulat badawczy²⁴.

²⁴ Na podstawie prezentowanych źródeł widać, iż można np. badać wzajemne stosunki cystersów oliwskich z kartuzami z Kartuz pod Gdańskiem. Takiej analizy nie doczekaliśmy się ani w prezentowanych pracach, ani też w ostatniej monografii miasta Kartuz. Zob. *Zakon krzyżacki a cystersi z Oliwy i Pelplina*, dok. 4 s. 32–33. Brak takich analiz u K. Bruskiego, *Początki fundacji klasztornej i jej rozwój*, w: *Dzieje Kartuz*, t. 1, red. W. Odyńiec, R. Kupper, Kartuzy 1998 s. 115–164. Przy okazji powiedzmy, iż w cytowanym wyżej wydawnictwie znalazł się także fragment o zakonie kartuzów. Zob. S. Szymbkowski, *Zakon kartuzów*, w: *tamże*, s. 17–25. Fragment ten został napisany na podstawie starszej literatury przedmiotu, bez znajomości nowszej historiografii, szczególnie historiografii zachodnioeuropejskiej. Przegląd badań zob. *Najstarsze pisma kartuzów*, wstęp i opr. R. Witkowski, W. Lesner, Tyniec 1997 (*Źródła monastyczne*, t. 15, red. M. Starowieyski, *Średniowiecze*, t. 1, red. J. A. Spieź). Z tego wydawnictwa zob. znakomite opracowanie początków zakonu kartuzów R. Witkowskiego, *Wstęp*, w: *tamże*, s. 15–26; zob. też Tenże, *Wprowadzenie*, w: *tamże*, s. 27–71 oraz *Bibliografia*, w: *tamże*, s. 73–172 (o interesującym nas tu opactwie też bibliografia, zob. *tamże*, s. 125–137).